

kat. Szaktárgyai: történelem és segédtudományai. 1894-ben napidíjas a könyvtár levéltári osztályán, majd önkéntes katonai szolgálatra jelentkezik. Még mint katona pályázza meg a levéltári állást 1896 júliusában, de azt nem nyeri el. Vizsgáját a bizottság csak szótöbbséggel fogadja el. Később az országos Levéltárba kerül, 1918-ban már országos levéltárnok. Szakterületén számos cikket publikált, önálló művei is vannak.

DR. PAP KÁROLY (1872–1954). Apja református lelkész. Középiskoláit Nagyköröshön, az egyetemet Kolozsvárott végzi. Szaktárgyai: magyar irodalom, művészettörténet, esztétika. 1894-ben doktorál. Már egyetemista korában pályadíjakat nyer. Tanár Kolozsvárott, majd Budapesten. A könyvtári segédi állásra pályázik, de a kulturális minisztériumtól egyidejűleg külföldi tanulmányi ösztöndíjat kapott, így az állást azonnal nem is tudta volna elfoglalni. Két évi külföldi tartózkodás után (Olasz- és Németország) tanár Budapesten. Számos cikket publikált.

SZELKE JÓZSEF (1862–?). Középiskolai tanulmányait Brassóban és Gyulafehérvárott végzi, ugyanitt nyer teológiai képesítést. Mint katolikus lelkész szolgál Erdélyben több helyen. Amikor 1896-ban a könyvtári segédi állásra pályázik, mint „volt pap” szerepel.

DR. VARJAS ISTVÁN (1868–?). A gimnáziumot Szabadkán végzi, a budapesti egyetem bölcsészettudományi karán egy évet tölt, majd tanulmányait külföldön folytatja. (Münchenben három évig, Erlangenben fél évig.) Doktorál 1895-ben. Szaktárgyai: latin, művészettörténet, esztétika. Tanár Budapesten, amikor pályázatát benyújtja előbb a könyvtári, majd a levéltári állásra. Vizsgáját a bizottság szótöbbséggel csak doktori címére való tekintettel fogadta el.

SOMKUTI GABRIELLA

Magyar irodalom az Österreich-Ungarns Zukunft (1916) című bécsi és az Ungarns Zukunft (1917–1918) című budapesti folyóiratban. Az 1916. februárja és júniusa között Bécsben félhavas megjelent *Österreich-Ungarns Zukunft. Eine Halbmonatsschrift für Politik, Volkswirtschaft und Kultur* című folyóiratot Fred Heller (1889–1949) osztrák újságíró adta ki. Heller, aki regényíróként volt ismert, 1938-ban Uruguayba vándorolt ki, és ott is halt meg.¹ A folyóirat címének olvas-tán rögtön felmerül a kérdés, mi volt az értelme osztrák–magyar közös jövőről beszélni 1916-ban, amikor az I. világháború már több fronton folyt, s amely év novemberében meghalt I. Ferenc József, a Monarchia fő összetartója?

A bevezetőben arról van szó, hogy minden idők legnagyobb háborúja, amely olyan sok szenvedést okozott, hogy évtizedek kelljenek jóvátételére, néhány jó dolgot is létrehozott, ilyen például a Monarchia egysége. A folyóirat célját így fogalmazzák meg a szerkesztőségi közleményben: „A Monarchia mindkét fele egyenjogúságát kifejezésre juttatni, mindazt elősegíteni, ami mind Ausztria, mind Magyarország szellemi és anyagi haladását magával hozza és előmozdítja, keresni azokat az eszközöket és azt az utat, amelyek a sajnos ismétlődő félreértéseket a birodalom mindkét felében megszüntetik, ez kell, hogy ennek a félhavi folyóiratnak az első és fő feladata legyen.” Mert a szerkesztőség véleménye szerint a világháború ezen a viszonyon is sok mindent, és pedig előnyösen meg fog változtatni! „Anélkül, hogy egyetlen pillanatig is a nemzetiségek elnyomására vagy politikai, szociális és gazdasági jogainak szűkítésére gondolnánk, a következő programot valljuk magunkénak: Ausztriában a németiségé, Magyarországon a magyarságé kell hogy legyen a vezető

¹ Heller, Fred. In: *Deutsches Literatur-Lexikon*. Begr. v. Wilhelm KOSCH. Bern und München, 1990, Bd. 7, 835.

szerep.” További célként azt említik még meg, hogy a háború utáni nagy gazdasági versenyben ez a két ország összefogva tud majd egy boldog jövőn munkálkodni. A cikk Ferenc József jelmondatával: „Viribus unitis” fejeződik be.²

Az Osztrák–Magyar Monarchia közös politikájával foglalkozik a Civis álnevű szerző írása. A szerző Ausztria-Magyarországot földrajzi egységnek tartja. Ebből nem következik véleménye szerint az, hogy ez a két állam államjogi egységet képez, egy olyan közösséget, amelyben mindketten tökéletesen felolvadnak azért, hogy kifelé hatalmasnak tűnjenek. Károsnak tekinti a korábbi szétválasztási törekvéseket, mert közben a világot kereskedelempolitikailag felosztották. A Monarchia dualista államformájának feltétel nélküli elismerése a gazdasági célok elérésének alapfeltétele – írja.³

A folyóiratban megjelent tanulmányokban a Monarchia ipari-gazdasági kérdéseit, agrárproblémákat, az osztrák–magyar vámunió helyzetét tárgyalták. A magyar szerzők közé tartozott Pekár Gyula, Szalay Károly, Hajnal Mihály, a folyóirat célkitűzéseit támogatta gróf Apponyi Albert. E témák mellett azonban nagy súlyt fektettek a szépirodalom, vagy olyan irodalomtörténeti és kritikai írások közlésére is, amelyek nagy része a magyar irodalommal kapcsolatos. Mi ezeket a publikációkat kívánjuk számba venni.

A magyar lírát képviseli a Molnár Ferenc „Huszárnóta” (Husarenlieder) című versciklusából közölt kis részlet, amely a csataterén keletkezett, és az *Egy haditudósító emlékei* első kötetében 1916-ban jelent meg. A fordítást Brájjer Lajos (1865–1943) nagybecskereki szerkesztő, műfordító, a *Grossbecskereker Wochenblatt* és a *Torontál* című lapok szerkesztője készítette.⁴ A némi összekötő szövegbe ágyazott versrészleteket hű és jól sikerült fordításnak tartja az írás „-l-” szignójú közlője.⁵

Fred Hellertől származik a kortárs magyar lírát összefoglaló és értékelő hosszú „Stiefkinder des Ruhmes” [A dicsőség mostohagyermekei] című tanulmány. Írását azzal kezdi, hogy a bécsi Hofburgtheater igazgatóságának két éve ajánlották bemutatásra Rákosi Jenő otthon már nagy sikert elért darabját „A szerelem iskolájá”-t, amely magyarul 1883-ban jelent meg. Bemutatását először különböző okokból kifolyólag vissza akarták utasítani, de Heller, a darab német fordítója kiállt mellette. Mint írja – mindezt csak bevezetésül szánja a kortárs magyar irodalom bemutatása elé. Mindenekelőtt leszögezi, hogy Petőfi után is van jelentős magyar líra. A magyar irodalom fogadtatásáról német nyelvterületen szólva megjegyzi, hogy az úttörő ezen a téren Molnár Ferenc „Az ördög” című darabja volt, amely már befogadásra és sikerre talált. Ez a siker visszahatott más magyar írókra is, de közülük csak Bródy Sándor tudott „A tanítónő”-vel némi sikert elérni, azonban ez nem volt elég hangos ahhoz, hogy további utakat nyisson meg előtte. Majd őt követte a német színpadokon Biró Lajos, Lengyel Menyhért és Heltai Jenő, novellákat és humoreszkeket fordítottak németre, valamint regényeket és a kikerülhetetlen operettlibrettókat.

A magyar irodalom győzelmében csak a magyar líra nem részesülhetett. Ennek okait vizsgálva Heller leszögezi, hogy a német irodalom nem szenvedett hiányt soha jó versekben, míg darabokban néha igen. Könnyebb lenne, ha a népszerű színműírók verseket is írának. Nem gondolja azonban, hogy a sokat fordított színdarabgyárosokat (Molnár „Liliom”-ját kivéve) költőnek tartanak. A következő ok, hogy hiány van jó fordítókból. Egyedül Brájjer Lajost emeli ki a fordítók közül, akinek fordításait felhasználja, hogy bemutassa a kortárs magyar lírát. Brájjernak ekkorra már két, a kortárs magyar

² *Zum Geleit.* = Österreich-Ungarns Zukunft (a továbbiakban: Ö-UngZ) 1. Februarheft 1916, 1–3.

³ CIVIS: *Die Politik der österreichisch-ungarischen Monarchie.* = Ö-UngZ 1. Februarheft 1916, 4–7.

⁴ Brájjer Lajosról lásd: KOMÁROMI Sándor: *A magyarországi német irodalom 1848/49 és 1918 között. Feltárázó Délvidék.* In: *Fejezetek a magyarországi német irodalom történetéből.* Bp. 2002. 337–338.

⁵ -l-: *Husarenlieder. Im Felde gesammelt von Franz Molnár. Übersetzt von Dr. Lajos Brájjer.* = Ö-UngZ 1. Februarheft 1916, 25–29.

lírát bemutató kötete is megjelent, az első *Ungarische Dichtungen* címen 1906-ban Lipcsében, a második *Moderne ungarische Dichter* címen 1914-ben Nagybecskerekken. Mindkettő tartalmazza az itt felsorolt költők verseit. A magyar költők közül Kiss Józsefet és Ábrányi Emilt emeli ki elsőként, akik nem ismeretlenek német nyelvterületen, az első Neugebauer László fordításainak köszönhetően. Ábrányiról azt írja, hogy klasszikus formái vannak, de képei és gondolatai egy letűnt időt tükröznek. Verstechnikája nem idejétmúlt, hanem modern. Szól egy költőnőről, a ma már elfeledett erdélyi Draskóczy-Jörg Ilmáról (Jörg Endréné Draskóczy Ilma 1884–1945) és Szilágyi Géza szerelmes verseiről, akinek realizmusát és csodás képeit dicséri. Szép Ernőt mint a nagyváros árnyoldalainak kitűnő ismerőjét emeli ki. Szabolcska Mihály érzelmes versei alapján akár német költő is lehetne – jegyzi meg. Megnevezi még Pásztor Árpádot, aki újságíróként Magyarországon kívül is ismert. A felsorolásnak a végére hagyja Adyt, aki „súlyosan kivert strófaíval tör előre, a megsemmisülésig lázadozva, megélt keserűségét kibékítve a valódi beismerés szabad hangjával. Forma és tartalom egységben vannak, a minden langyos, tökéletlen és gyáva elleni bösz harcának saját magával kellett a legnagyobb harcot megvívnia, hogy át tudjon törni a magával hozottakon. [...] És aztán iskolát teremtett”. Végezetül megjegyzi, Petőfi még mindig a legnagyobb, az elérhetetlen. De véleménye szerint a jelen költői csak azért, mert korban utána következnek, szerényen beállnak mögé a háttérbe, de nem ezt érdemlik. Dicsőséget kell aratniuk, maguk és hazájuk, Magyarország számára.⁶ Érdekes, hogy Babits neve nem szerepel Heller összeállításában, pedig Brájjer második kötetében közölt tőle két verset. (Die Csárda von Golgotha, Abendfrage).

Sas Ede (1869–1928), író, költő, a *Pesti Napló* munkatársa Molnár Ferencnek a háborúval foglalkozó színdarabjáról ír. „A fehér felhő” 1916-ban jelent meg, és ugyanebben az évben került bemutatásra. Bevezetésül leszögezi, hogy a háború kezdete óta a színpad felvállalta a mozgósítás feladatát, de ezek a csatazajtól hangos darabok nem örvendtek túl nagy népszerűségnek, mert csak üres frázisok puffogtak bennük, és minden költői értéket nélkülöztek. Molnár Ferenc nemcsak a magyar irodalom, hanem a külföld számára is esemény – véli. Darabjai a német színpadoknak is állandó repertoárdarabjai. „A fehér felhő”-ben a népmese formáját és az álom motívumát választotta, hogy költői igazságait közölhesse. Ezek mögött rejtőzik a szomorú, lesújtó valóság, a háború. Molnár, aki maga is haditudósító volt, megrendítő hitelességgel ábrázolta a háborút, a lövészárkok minden szörnyűségét. A Nemzeti Színház előadásáról azt írja, hogy a darab minden este telt házzal megy, és ünnepnap mindenki számára.⁷

Schöpflin Aladár az „újromantikáról” ír. Témája az, hogy a háború mindenkit kizökkentett a nyugodt, egyhangú hétköznapi foglalatosságokból, s hogy ez milyen hatással lesz a fiatal generációra. Az élet eddig mentes volt a kalandoktól, és ugyanez volt jellemző az irodalomra is. Mind a regény, mind a dráma nélkülözötte a fordulatot, kalandos történeteket. Ehelyett a belső történésekre, a lélek mozgásaira helyeződött a hangsúly. Most az írók és az olvasók egyként döbbsenek arra, hogy az életben mégis vannak események, hogy az életben krízisek vannak, változatos, felizgató dolgok történnek, nem is beszélve, hogy vannak, akik állandó életveszélyben élnek. A háború a békés életformából egy csodás, romantikus és bombasztikus életformába vetett minket – írja. Végezetül azt látogatja, ez a megváltozott élet milyen hatással lesz az irodalomra, újra visszatér-e a romantika az elbeszélés módjába és a stílusba.⁸

Brájjer Lajos a magyar háborús költészetéről közölt összefoglalást. Kiindulópontja, hogy hiányzik az olyan nagy költő-egyéniség a magyar irodalomban, mint amilyen Petőfi volt, akinek neve a nemzetet harcra hívta. Ma az általános hadkötelezettség szólít mindenkit a háborúba, és a mai költők

⁶ HELLER, Fred: *Stiefkinder des Ruhmes*. = Ö-UngZ 2. Februarheft 1916, 48–58.

⁷ SAS, Eduard: *Franz Molnár's Kriegsstück*. = Ö-UngZ 1. Märzheft 1916, 79–82.

⁸ SCHÖPFLIN, Aladár: *Neu-Romantik*. = Ö-UngZ 2. Märzheft 1916, 105–108.

jól tudják, hogy ezt a háborút nem mi akartuk, nem akarunk vele semmit nyerni, ezt a háborút ránk kényszerítették. Brájer elmondja még, hogy a háború kitörésekor felszólították a költőket, küldjenek be háborús verseket, be is érkezett vagy háromszáz, de véleménye szerint ezek többsége dilettáns. Azóta azonban sokasodnak a háborús tematikájú versek, Molnár Ferenctől kezdve sok író-költő volt a fronton, megjelent jónéhány személyes élményeken alapuló kötet is. Az egyik visszatérő téma a nemzeti büszkeség, amely a veszélyeztetettség érzéséből fakad, hogy széthull az ország. De ez nem következett be. Keletkeztek még „népdalok” is, amelyek szerzői ismeretlenek, de a dalokat a lövészárkokban mégis éneklék, ismerik. Végezetül kiemeli Kiss Józsefnek az elesettekről szóló elégikus hangulatú verseit. A kultúrember felismerte ekkorra már, mennyi szenvedést hoz az emberiségre ez a világháború – szögezi le.⁹

Az 1915/16-os budapesti színházi szezonról külön írás jelent meg, szintén Brájer Lajos tollából, – aki úgy látszik – állandó szerzője volt a lapnak. A színházak mind Budapesten, mind az országban másutt, nagyon jól látogatottak – jegyzi meg, csak a publikum összetétele változott meg, a páholyokban főleg azok az emberek ülnek, akik hibásak abban, hogy ilyen nagy a drágaság – írja. A Nemzeti Színházban valódi Shakespeare-kultusz van, akinek darabjait magyar klasszikusok, Arany, Petőfi és Vörösmarty fordították. Ezek után a „A fehér felhő” című Molnár Ferenc darab sikeréről szól. Kiemeli még Hevesi Sándor „A Madonna rózsájá”-t (1915), amely szintén szép sikert aratott, míg a „Palika” hamar lekerült a színről. Lakatos László Eisler Fannyról szóló darabjának sem volt nagy a visszhangja. A legjobb szeszt a Magyar Színház tudhatja maga mögött, amelyben nagy szerepe volt Bródy Sándor „Lyon Leá”-jának (1915), amelynek irodalmi értékén persze lehet vitatkozni. Tény azonban, hogy az emberek csapatostul mentek a színházba, hogy hallhassák amint egy orosz nagyherceg egy rabbi lányának kegyeiért küzd. Megemlíti még egy, zsidó környezetben játszódó darabot, Drégely Gábor „A kisasszony férje” (1916) című vígjátékát. A Víg-színházban Bródyt, Gábor Andort, Lengyel Menyhértet, Barta Lászlót játszanak változó sikerrel. Bécsi és berlini vendégek is jártak Pesten, Max Reinhardtnak meg kellett elégednie a pénzügyi sikerrel. Mindent összevetve, a dráma műzsája meg lehet elégedve a háború második évével – somnázza benyomásait.¹⁰

A második májusi füzetben rövid közlemény látott napvilágot, hogy a papírhiány miatt következő összevont szám június végén jelenik meg. Ez már jelezte a folyóirat kiadásának problémáit, és az összevont számmal meg is szűnt az *Österreich-Ungarns Zukunft*. Mai szemmel nem igazán érthető, mi lehetett a célja a folyóiratnak a világháború második évében a Monarchia egységének kiemelt hangsúlyozásával. A rövidéletű kiadvány érdemét úgy foglalhatjuk össze, hogy hasznos szolgálatot tett: a kortárs magyar irodalmi és színházi élet eseményeiről tudósított a német nyelvű olvasóközönségnek színvonalas fordításokon és írásokon keresztül.

Nem bizonyított, hogy kapcsolat létezne a tárgyalt folyóirat és egy másik hozzá hasonló tördelésű és témájú, már Budapesten megjelenő folyóirat az *Ungarische Zukunft. Halbmonatsschrift für öffentliches Leben, Kultur und Volkswirtschaft* című folyóirat között. Ez a lap 1917 májusától kezdve jelent meg szintén nyolcadrét alakban, az első fél évben félhavonta, majd havonta, második évfolyamként jelezve az indulás évét. Ezek erősítik az esetleges kapcsolat fennállását kettejük között. Szerkesztője az utóbbinak Kadossa Ede (1881–1940/1941), akinek ezt a lapját Gulyás nem ismeri, hanem *Ungarische Revue* [sic] című „zúglapot” említ, amit Kadossa alapított, s „erkölcsi fogvatékoságai”-ról, valamint vasúti szabadjeggyel elkövetett csalásairól beszél.¹¹ A folyóirat minden külö-

⁹ BRÁJER, Lajos: *Die Kriegsliryk der Ungarn*. = *Ö-UngZ* 1. Aprilheft 1916, 141–145.

¹⁰ BRÁJER, Lajos: *Das Budapester Theaterjahr 1915/16*. = *Ö-UngZ* 1. u. 2. Juniheft 1916, 257–260.

¹¹ GULYÁS Pál: *Magyar írók élete és munkái. Új sorozat*. 16. köt. Bp. 1995. 48–49.

nősebb program megfogalmazása nélkül indult, mindössze egy rövid írással kezdődik IV. Károly megkoronázásáról, s hogy ez a felemelő pillanat mit jelent a magyar nép számára. Tehát a címben, amely már csak a Monarchia magyar felének jövőjét emeli ki, semmiféle politikai értelemben vett elszakadási vágy, törekvés nem fejeződik ki. Kadossa maga főleg színi kritikákat, könyvismertetésekét közölte a lapban, de található benne néhány tőle származó fordítás is.

Állandó rovatban neves magyar személyiségek, főleg politikusok életrajzát ismertették, sok banki, biztosítási témájú írás látott napvilágot, de mi itt is az irodalommal kívánunk foglalkozni. A folyóirat nagyon sok magyar lírai alkotást közölt. „Ungarische Dichtungen” című állandó rovatában találjuk Szász Károly (1829–1905) „Zwei Honvéds” [Két honvéd] című háborús versét Halasi Lipót fordításában.¹² Vargha Gyula, a Központi Statisztikai Hivatal igazgatója „Harcba induló harangok” című háborús témájú versét Hermann Antal fordításában jelentették meg.¹³ A fordító nevének közlése nélkül hozták Heltai Jenő („Az én szobrom”) és Pásztor Árpád egy-egy versét.¹⁴ Az „Ungarische Dichtungen” rovatban látott napvilágot Hugo Holländer nevű szerző „Die Verstossenen” [A kitaszítottak] című verse, a költőről sajnos nem sikerült semmilyen adatot találnunk.¹⁵ Ugyanabban a számban jelent meg Szilágyi Géza „Vergebens” [Hiába] című verse is.¹⁶ Az áprilisi füzetben szerepel Szabolcska Mihály „Prüfung” [Vizsga] és Gárdonyi Géza „Rohitsch” című verse.¹⁷ Kiss József „A trombitás” című versét, amely a „Levelek hullása” ciklushoz tartozik, kivételesen a fordító Somló Károly nevének feltüntetésével közölték.¹⁸ Kisfaludy Károly „Mohács” című elégiáját Lemberger Armin fordításában tették közzé.¹⁹ Szávay Zoltán „Mennek a harangok” című költeményét Remete Jenő fordításában és Sas Ede egy költeményét Halasi Lipót átültetésében találjuk az „Ungarische Dichtungen” rovatban.²⁰ A következő magyar költemény Reviczky Gyula „Szerelem filozófiája” című verse Halasi Lipót fordításában.²¹ Mikszáth Albertnek, Mikszáth Kálmán fiának „Meine Feder” [Tollam] című versét jelentették meg az Ungarische Zukunft hasábjain.²² Kiss József „Odessza” című versét a fordító feltüntetése nélkül közölték.²³ Kölcsey „Himnusz”-át az 1918. október 31-ei polgári demokratikus forradalmat köszöntő számban közölték. A fordító nevét nem adták meg. A fordítás hűségéhez csak annyit, hogy a legismertebb első strofa első sorából (Gib dem Ungarn heitern Sinn) kimarad az „áldd meg” kifejezésben meglévő vallási konnotáció.²⁴ Ady

¹² SZÁSZ, Karl v.: *Zwei Honvéds*. = Ungarische Zukunft (a továbbiakban: UngZ) Januarheft 1917, 24.

¹³ VARGHA, Julius v.: *Glocken ins Feld!* = UngZ Märzheft 1917, 12–14.

¹⁴ PÁSZTOR, Árpád: *Der Wanderer*. = UngZ Märzheft 1917, 18–19. HELTAI, Eugen: *Mein Denkmal*. = UngZ Märzheft 1917, 19–20.

¹⁵ HOLLÄNDER, Hugo: *Die Verstossenen*. = UngZ April-Doppelheft 1917, 26–27.

¹⁶ SZILÁGYI, Géza: *Vergebens*. = UngZ April-Doppelheft 1917, 27–28.

¹⁷ *Ungarische Dichtungen*. = UngZ Aprilheft 1917, 27.

¹⁸ KISS, Josef: *Der Trompeter*. = UngZ Juni-Juli-Doppelheft 1917, 42.43.

¹⁹ *Mohács. Elegie von Karl Kisfaludy, aus dem Ungarischen übersetzt von Dr. Armin Lemberger*. = UngZ Augustheft 1917, 21–24.

²⁰ SZÁVAY, Zoltán: *Die Glocken ziehen in's Feld. Deutsch von Dr. Eugen Remete*. = UngZ Septemberheft 1917, 20–21. SAS, Ede: *Ich höre die Stille. Deutsch von Dr. L. Halasi*. = UngZ Septemberheft 1917, 21.

²¹ REVICZKY, Julius von: *Liebesphilosophie. Übs. von Dr. Lipót Halasi*. = UngZ November-Dezemberheft 1917, 21–22.

²² MIKSZÁTH, Albert von: *Meine Feder*. = UngZ Januarheft 1918, 18–19.

²³ KISS, Josef: *Odessa*. = UngZ August-Septemberheft 1918, 20–21.

²⁴ KÖLCSEY, Franz: *Ungarische Nationalhymne*. = UngZ Dezember 1918, 2.

Endre „Szívek messze egymástól” és Kemény Simon „Felhő” című versei²⁵ zárják az *Ungarische Zukunft* magyar lírai közléseinek sorát.

A prózai közlések sorában elsőként szerepel a ma már feledésbe merült Jeszenszky Sándor (1886–1957) zenekritikus és művészeti író „Der Mann” [A férfi] című novellája.²⁶ Ezt követi Mikszáth Albertnek egy elbeszélése „Des Helden Grabfahrt” [A hős temetése].²⁷ Molnár Ferenc „Tavaszi részegség” című elbeszélését a fordító nevének feltüntetése nélkül közölték.²⁸ Bródy Sándortól szintén egy elbeszélés, a „Leányfej” című jelent meg két részletben.²⁹ Kőbor Tamástól a „Die Schnur” [A zsinór] című novella került közlésre az *Ungarische Zukunft* hasábjain.³⁰ Hazai Hugótól „Gedichte in Prosa” [Versek prózában] címen az egyes évszakokhoz kapcsolódó lírai természetleírások láttak napvilágot.³¹ Heltai Jenő „Szivar-legenda” című elbeszélését Kadossa Ede fordította.³² Szomaházy István „Az örökség” című novellája az 1918. januári számban jelent meg a fordító nevének feltüntetése nélkül.³³ Biró Lajos „A szobalány” című elbeszélését Kadossa ültette át.³⁴ Molnár Ferentől „A legrosszabb nő”-t közlik, ismét nem tudhatjuk meg, ki fordította.³⁵ Ebben az utolsó számban még egy Szép Ernő-³⁶ és egy Nagy Lajos-elbeszélés³⁷ található.

A színházi témájú írások között ki kell emelnünk Herczeg Ferenc „Ritter von Gestern” című vígjátékának Vígszínház-beli bemutatójáról szóló ismertetést. A világsikert hozó fanyar iróniájú darab magyarul „Kék róka” címen jelent meg 1917-ben, s még ebben az évben bemutatták. Az ismertetést Kadossa írta, aki kiemeli, hogy „a drámai tömegtermelés vigasztalan sivatagjában virágzó oázist képez Herczeg darabja. [...] A szerző kitűnően érti, hogy kell a közönséget lenyűgözni, érdeklődését felkelteni, és párbeszédeire finom báj jellemző, a téma érdekessége mellett a műnek nagy művészi értéke van.”³⁸ A darabból egy részletet közölnek is.³⁹ A másik ismertetett színdarab Vajda Ernő „A váratlan vendég” című vígjátéka, a kritikát Lakatos László (1881–1944), író, újságíró írta. A darab a háborúból – hazatérő katona és a háborúból meggazdagodott otthonmaradott konfliktusára épül, ami nem csak magyar, hanem általános probléma – írja Lakatos.⁴⁰ Az *Ungarische Zukunft* állandó rovatban számol be az új színházi bemutatókról. Így többek között a Hevesi Sándor által feldolgozott „Kárpáthy Zoltán”-ról. Pásztor Árpád „Vengerkák” (Die Vengerka[!]) című regényét Góth Sándor állította a szerzővel együttműködve színpadra, a Vígszínház mutatta be a darabot. A darab, akárcsak a regény, nagy sikert aratott. Szász Zoltán „Kedves Mester!” című színdarabjának Magyar

²⁵ ADY, Andreas: *Herzen*; KEMÉNY, Simon: *Wolken*. = UngZ Dezember 1918, 14.

²⁶ JESZENSZKY, Alexander von: *Der Mann*. = UngZ Februarheft 1917, 7–11.

²⁷ MIKSZÁTH, Albert v.: *Des Helden Grabfahrt*. = UngZ April Doppelheft 1917, 25–26.

²⁸ MOLNÁR, Franz: *Frühlingsrausch*. = UngZ Mai-Heft 1917, 19–26.

²⁹ BRÓDY, Alexander: *Mädchenkopf*. = UngZ Januarheft 1917, 9–12, Februarheft 1917, 18–20.

³⁰ KŐBOR, Thomas: *Die Schnur*. = UngZ Juni-Juli-Doppelheft 1917, 38–42.

³¹ HAZAI, Hugo: *Gedichte in Prosa*. = UngZ Septemberheft 1917, 21–24.

³² HELTAI, Eugen: *Zigarren-Legende. Aus dem Ungarischen übersetzt von E. K.* = UngZ November-Dezemberheft 1917, 18–21.

³³ SZOMAHÁZY, Stephan: *Die Erbschaft*. = UngZ Januarheft 1918, 37–41.

³⁴ BIRÓ, Ludwig: *Magd*. = UngZ August-Septemberheft 1918, 18–20.

³⁵ MOLNÁR, Franz: *Die Schlimste*. = UngZ Dezember 1918, 10–11.

³⁶ SZÉP, Ernst: *Zeitungleser*. = UngZ Dezember 1918, 11–12.

³⁷ NAGY, Ludwig: *Das Liftmädchen*. = UngZ Dezember 1918, 12–14.

³⁸ E. K.-a.: *Zwei ungarische Uraufführungen. Ritter von Gestern. Komödie in 3 Aufzügen von Franz Herczeg*. [Ism.] = UngZ Februarheft 1917, 25.

³⁹ *Ritter von Gestern. Komödie in drei Akten von Franz Herczeg*. = UngZ Februarheft 1917, 21–22.

⁴⁰ LAKATOS, Ladislaus: *Zwei ungarische Uraufführungen. Der unerwartete Gast. Lustspiel in 3 Aufzügen von Ernst Vajda*. [Ism.] = UngZ Februarheft 1917, 26.

Színház-beli bemutatójáról ugyanitt írt rövid, de megsemmisítő kritikát Kadossa.⁴¹ Gajáry István operájáról, amely Mohácsy Jenő „A makrancos herceg” című darabja alapján készült, dicséző kritika jelent meg.⁴² Kadossa írásában Beöthy László (1873–1931), a Magyar Színház igazgatójának tevékenységét méltatja, abból az alkalomból, hogy 10 éve vette át a színház vezetését, amelyet ő alakított át drámai színházzá, és hozott ezzel új szint, új stílust a magyar színházi életbe. Így jellemzi Beöthyt: „Nagyvonalú, céltudatos színházi ember, sokoldalú, mindig idealista művészetfelfogással áthatott igazgató, igazi európai ember a szó legnemesebb értelmében és vonzó személyiség.”⁴³ Kadossa ír három ujonnan bemutatott színdarabról, Herczeg Ferenc „Árva László király”-áról, Bródy Sándor „A szerető” című romantikus darbjáról és Molnár Ferenc „Úri divat” című vígjátékáról.⁴⁴

A következőkben könyvismertetésekkel és rövidebb írásokkal foglalkozunk. Kadossa közölt ismertetést Drasche-Lázár Alfréd (1875–1949) író és diplomata, a trianoni béke egyik aláírójának 1917-ben megjelent „Tűzpróba” című regényéről. A műről azt tartja, hogy a magyar irodalmat gazdagítja, dicséri a stílus költői finomságát, a logikusan felépített kompozíciót.⁴⁵ Arany János születésének 100. évfordulója alkalmából rövid méltatást tesznek közzé, és beszámolnak az ebből az alkalomból rendezett megemlékezésekről.⁴⁶ „-a” jelű szerző (valószínűleg Kadossa) ismertette Vér Máttyás *Az árnyék* című 1917-ben kiadott kötetét, melyet színes és fantasztikus regénynek tart, Vér Máttyást pedig érdekes íróegyeniségnek. Vér Máttyás (1875–1955) ügyvéd, jogi szakíró volt, két elbeszéléskötete és két regénye jelent meg.⁴⁷ Egon Erwin Kischnek, a prágai születésű „szárgoldó riporternak” Orsován keletkezett írása arról szól, hogyan menekítette és rejtette el Szemere Bertalan a magyar koronát 1849 augusztusában Orsován, ahol aztán Kisch az elásott korona helyén emelt kápolnánál idézi fel az eseményeket, még a résztvevők neveit is helyesen felsorolja.⁴⁸ Molnár Ferenc rövid írásában a hirtelen meggazdagodott réteg megjelenéséről ír a társas élet különböző területein (a színházban, a lóversenypályán, a kávéházban, a korszón). A jelenség megtalálható Párizsban éppúgy, mint Budapesten, de az újjazdagodókból csak színházi közönség lesz, nem téma.⁴⁹

A tanulmányok közül okvetlenül ki kell emelnünk egy a magyar irodalommal foglalkozó összefoglaló jellegű cikket, Josef August Lux (1871–1917) írását, amelyet több részletben közöltek. Lux osztrák festő, író, dramaturg és költő, aki 1910-től Münchenben élt.⁵⁰ Kiemeli, hogy Magyarország nemzeti és politikai újjászületése a nemzeti irodalom megteremtődésével szoros kapcsolatban ment végbe. A magyar irodalom fejlődését Balassitól tekinti át egészen a 19. század végéig. A magyar költészet virágkorának kiteljesedését, a népből kiemelkedett költőknek, elsősorban Petőfinck és Aranyak tulajdonítja. Ők klasszikusok és népiesek is egyben. Petőfiről szólva tévesen jegyzi meg, hogy Szendrey Júlia színésznő volt. A regény műfajában két „csillagot”, Kemény Zsigmondot és Jókait emel ki. Az egyes költők-írók bemutatásakor mindig világirodalmi, vagy a német

⁴¹ (K.): *Zwei ungarische Uraufführungen*. = UngZ April-Doppelheft 1917, 28–29.

⁴² - g.: *Eine ungarische Opernmovität*. = UngZ April-Doppelheft 1917, 29–30.

⁴³ KADOSSA, Eduard: *Ein Theaterjubiläum. Ladislaus von Beöthy und das Ungarische Theater*. = UngZ Septemberheft 1917, 17–19.

⁴⁴ [KADOSSA, Eduard] (E. K.): *Drei ungarische Uraufführungen*. = UngZ 1917, 22–24.

⁴⁵ (e. k.): *Feuerprobe. Roman von Alfréd von Drasche-Lázár*. [Ism.] = UngZ Februarheft 1917, 26–28.

⁴⁶ *Johann Arany. Zur hundertsten Jahreswende seiner Geburt*. = UngZ Märzheft 1917, 20–21.

⁴⁷ a-: *Der Schatten. Roman von Mathias Vér*. = UngZ Märzheft 1917, 31.

⁴⁸ KISCH, Egon Erwin: *Die entführte und wiedergefundene ungarische Königskrone*. = UngZ Septemberheft 1917, 11–15.

⁴⁹ MOLNÁR, Franz: *Die neuen Reichen und das Theater*. = UngZ Septemberheft 1917, 15–17.

⁵⁰ Josef August Luxról in: *Deutsches Literatur-Lexikon*. Begr. v. Wilhelm KOSCH. Bd. 10. Bern, 1986. 159–161.

irodalomból vett párhuzamokra hívja fel a figyelmet. 1867 után megváltozott a magyar irodalom jellege – írja –: a kapitalista ipari fejlődés következtében előtérbe kerültek a modern nagyváros témái, a szociális gondolat. Az irodalmat igen erősen az újságírás tematizálja, az általános európai jelenti az orientációt, a formális újítások mellett megjelenik a társadalmi satíra, fő szempont a publikumra gyakorolt hatás. Részletesebben azonban erről a korszakról nem kíván beszélni. Luxnak egyébként 1917-ben látott napvilágot Münchenben *Ungarn. Eine mitteleuropäische Entdeckung* című könyve. A könyvben megkísérli a magyarokkal kapcsolatos előítéleteket eloszlatni, előszavában kifejti azt a nézetét, hogy a Közép-Európa-gondolat a béke gondolata is egyben.⁵¹ Binder Jenő (1856–1933) irodalomtörténész professzor a magyar népdalokról szóló tanulmányát azzal a megállapítással kezdi, hogy Németországban a világháborúig alig ismerték Magyarországot. Amit Magyarországáról tudtak, az – írja –, hogy a tokaji bor és a rablóromantika hazája. Egy német egyetemi tanár még a közelmúltban is úgy jellemezte diákjainak a magyarokat, hogy egérfogókkal házaló nép. Ily módon a rablóromantikáról és az ártalmatlan felvidéki szlovák egérfogó-kereskedőkről alkotott kép keveréke élt a köztudatban. Ezen a helyzeten sokat változtatott a háború, ahol a németek vállvetve harcoltak a magyarokkal, akikről megtudták, hogy bátor nemzet. A háború tette alkalmassá a helyzetet, hogy a berlini egyetemen magyar nyelv- és irodalom tanszéket alapítsanak. Az 1916-ban megalapított tanszéket Gragger Róbert vezette. (R.M. megj.) Binder ezek után elmondja, milyen dalokkal ismerkedik meg egy egyszerű magyar paraszt gyermekkorától kezdve. Szól itt a Himnuszról és a Szózatról, Petőfi dallá vált verseiről, a Kossuth-nótákról, szerelmes és katonadalokról.⁵² Szintén a magyar népdalokról értekezik, és saját fordításában közread néhány népdalt, a bevezetőben pedig kitér a cigányzene jelentőségére.⁵³ Más címen, de ugyanerről a témáról szól egy másik írása.⁵⁴ A 19. századi magyar líráról, Vörösmartyról, Aranyról és Petőfiről szól egy a szerző nevének feltüntetése nélkül megjelent tanulmány. Az ismeretlen szerző szerint a század közepe a magyar költészet egyszerű korszaka, mert ekkor alkotott a három legnagyobb magyar költőzséni. Elemzi költészetüket, személyiségük eltérő, ill. hasonlóságot mutató vonásait. Vörösmartyt még Arannyal és Petőfivel szemben az előző korszak, a klasszicizmus gyermekének tartja, aki aztán a romantikában teljesedett ki, és a líra minden műfaját kipróbálta. Arannyal ezzel szemben a romantika teljesen háttérbe szorult, őt a legnagyobb nemzeti művésznek és gyökeréig magyar költőnek tartja. Egyszerű származása, melyből a legmagasabbra tudott kiemelkedni, hazaszeretete a múlt témái felé fordították, költészetének legsajátabb műfaja az epikus költészet. Kisebbségi elbeszélő művei közül ki kell emelni balladáit, amelyek valóságos tragédiák, nem véletlenül tartják őt a ballada Shakespeare-jének. Petőfi költőzsénije Arany érett férfiaságával szemben a frissesség, a fiatalság és élénkség varázsa, tüzzel, lelkesedéssel, közvetlenséggel és természetességgel tele. Ahogy Arany az epikát, úgy tette Petőfi a lírát igazán nemzetivé, és emelte a népdalt irodalmi színvonalra. Burnshöz és Goethehez hasonlítja, legfőbb érdemének tartja, hogy Petőfi megteremtette Magyarországon a műdalt. Megemlíti végezetül, hogy forrón szeretett hazájáért még az életét is feláldozta.⁵⁵

Bár nem magyar szépirodalommal kapcsolatos írások, de feltétlenül szót érdemelnek a következő hungarológiai témájú közlemények. Gragger Róbertnek, akiről korábban már szóltunk, egy Drezdában elhangzott előadása szövegét közölte az *Ungarische Zukunft* Magyarország Németország

⁵¹ LUX, Joseph Aug.: *Ungarische National-Literatur.* = UngZ Februárheft 1917, 6–9, Mázrheft 1917, 10–14.

⁵² BINDER, Eugen: *Das ungarische Volk in seinen Liedern.* = UngZ Augustheft 1917, 14–21.

⁵³ BINDER, Eugen: *Ungarische Volkslieder.* = UngZ Feber-Mázr-Doppelheft 1918, 28–36.

⁵⁴ BINDER, Eugen: *Über den ungarischen Volkscharakter.* = UngZ August-Juliheft 1918, 11–15.

⁵⁵ *Ungarische Lyrik im neunzehnten Jahrhundert. Vörösmarthy [sic], Aranz, Petőfi.* = UngZ August-Septemberheft 1918, 15–18.

számára fontos kulturális értékeiről. Gragger ugyan ma már elfogadhatatlan terminológiát használva „nem árja nemzetnek” nevezi a magyart, amelynek dicséri kitartását és fennmaradási ösztönét, ahogyan a nyugat-európai kultúrához alkalmazkodni tudott. Gragger vázlatosan szól Magyarországgal gazdasági értékeiről, majd politikai és katonai jelentőségéről Németország számára, ezután a kultúra különböző területeire (magyar népköltészet, történelem, magyar tudományos eredmények, a művészetben belül kiemeli egyes német zeneszerzőknél a magyar hatásokat) tér rá.⁵⁶ Gragger egy másik írásában részletesen ismerteti a Berlinben alapított Magyar Intézet feladatait és célkitűzéseit. Kiindulópontja, hogy a világháború oka az, hogy a nemzetek egymást nem, vagy rosszul, előítéletesen ismerik. A külföldi stúdiumok ezt a helyzetet hivatottak megszüntetni. A berlini Magyar Intézet feladata a magyar–német kultúrkapcsolatok ápolása, a magyar nyelv és irodalom oktatása, valamint a magyar kutatók, tudósok részére berlini kutatási lehetőség biztosítása. Gragger felhívja a figyelmet egy a tudományos eredmények közzétételére hivatott orgánum (ez lett az 1921-től kezdve negyedévenként megjelenő *Ungarische Jahrbücher* című folyóirat) és egyéb kiadványok szükségességére, valamint az intézet könyvtárának fejlesztésére.⁵⁷

A „Das neue Ungarn” című vezércikkben a decemberi számban a szerkesztő hitet tesz a polgári demokratikus forradalom mellett, üdvözli a vértelen forradalmat, Magyarország függetlenségét. Az *Ungarische Zukunft* feladatát az utódállamok és Magyarország közti közvetítésben tüzi ki.⁵⁸ A folyóirat formája is megváltozott, alakja nagyobb negyedré, tördelése kéthasábos lett.

Mindkét folyóiratról elmondható, hogy a kortárs magyar szépirodalomból a legnevesebb írókat-költőket egy-egy németre lefordított munkájuk képviseli, így adva ízelítőt a legjava magyar líra- és prózatermésből. A korszak legdivatosabb szerzői közül ki kell emelnünk Molnár Ferenc, Heltai Jenő és Bródy Sándor nevét, de közöltek Kiss Józseftől és Adytól is. Jelentősebb színházi bemutatókról rendszeresen jelentek meg írások. A Kadossa-féle lap szerkesztésének hiányosságai közé tartozik, hogy a fordítók neveit gyakorta nem közölték. A megnevezett fordítók – mindkét lapban – Brájjer Lajos, Halasi Lipót és Kadossa Ede voltak. Mindenképpen figyelmet érdemelnek a tanulmányok a magyar népköltészetéről, a magyar irodalomról, valamint Gragger Róbert közleményei. Kadossa vállalkozása, a majdnem két évet megért *Ungarische Zukunft* a háborús hiánygazdaság miatt eleve nem lehetett hosszúéletű, hogy eredetileg is ilyen hézagosan jelent meg, vagy csak a Széchényi Könyvtárban fennmaradt példány (amelyen kívül másról nem tudunk) csonka, tény az, hogy az 1918-as évből hiányzik az áprilistól júniusig terjedő időszak, valamint október és november. A két rövidéletű folyóirat címének felelevenítése, tartalmának ismertetése kis adalék a magyar irodalom 20. század eleji német kapcsolatainak történetéhez. A folyóiratok vállalt célja a magyar irodalom német nyelven való népszerűsítése volt, s valóban számos klasszikus, ill. kortárs magyar írótól, költőtől közöltek műveket, ill. mutatták be őket a német olvasóközönségnek.

RÓZSA MÁRIA

⁵⁶ GRAGGER, Robert: *Kulturwerte Ungarns für Deutschland*. = UngZ Septemberheft 1917, 10–14.

⁵⁷ GRAGGER, Robert: *Die Auslandsstudien und Ungarn*. = UngZ Juliheft 1918, 10–17.

⁵⁸ *Das neue Ungarn*. = UngZ Dezember 1918, 1.